

Por tanto, Fraser aboga por una revisión de las políticas de identidad de los últimos años reconfigurando la relación entre la democracia radical y la justicia social. Combinando la justicia redistribu-

tiva, el reconocimiento y la representación, el feminismo debe transformar un espacio político transnacional sin obviar los desafíos contraídos con el poscolonialismo y la ecología.

Mayte Cantero Sánchez

Universitat Autònoma de Barcelona

<http://dx.doi.org/10.5565/rev/enrahonar.906>

HUNYADI, Mark (2015)

La tiranía de los modos de vida

Madrid: Cátedra, 116 p.

ISBN 978-84-376-3470-8

La nostra dimensió moral està construïda sobre una paradoxa que se'n ha tornat invisible: si, d'una banda, la vida diària progressa sobre la base d'una saturació de principis ètics que disciplinen tots i cadascun dels actes de la nostra quotidianitat, de l'altra, patim la influència d'uns «modes de vida» que fugen de qualsevol tipus de control ètic o democràtic. En altres paraules, és quan la preocupació ètica esdevé hegemònica (bioètica, codis deontològics, ètica empresarial, productes ètics, tecnològica, ètica del bon polític) que resulten totalment eclipsades les preguntes ètiques: «com hem de viure?», «què és una vida significativa?».

Aquesta paradoxa que acabem d'anunciar —«l'ètica que paralitza l'ètica»— és la premissa de la qual parteix Mark Hunyadi, professor de Filosofia Moral i Política de la Universitat Catòlica de Lovaina, a partir de la qual no només traça una reflexió sobre la rellevància social, moral i política d'aquesta situació, sinó que també explora possibles vies —sorprenentment explícites— per superar aquesta situació. Hunyadi s'inscriu, per tant, en una posició crítica vers el llegat de les teories de Rawls i Habermas, però ho fa sense recaure en cap de les tradicions de pensa-

ment habituals. A mig camí entre l'anàlisi sociològica i la filosofia moral i política, Hunyadi s'erigeix en genuí representant de la «filosofia social», una categoria pràcticament absent en la nostra acadèmia. Però és precisament d'aquesta trobada entre diferents perspectives teòriques d'on sorgeix el prolífic concepte de «modes de vida», que ens oferirà la possibilitat d'assajar una crítica original de la moral principalista que planteja la necessitat d'establir un judici ètic global.

La primera part del llibre és explícitament diagnòstica. Hunyadi ens explica què significa que l'ètica paralitzi l'ètica i ens introdueix el concepte de «modes de vida». Comença amb un capítol descriptiu on ofereix tres pràctiques socials que exemplifiquen perfectament la dinàmica quotidiana d'aquesta paradoxa. La més rellevant és la que s'ocupa de la presència de robots en el nostre món, és a dir, de la tecnificació parcial però creixent de la nostra existència: del treball a l'oci, de les tasques de neteja a les formes de comunicació. També es permet algunes llicències en clau utòpica per imaginar un món futur plausible i versemblant: robots que tinguin cura dels ancians, robots que portin els nens a col·legi, soldats robot, etc.

Aquest tipus d'idees han generat una imensa bibliografia ètica, és cert, però aquesta sempre s'inscriu en la lògica prudencial i conseqüencialista, en l'esquema de la pregunta «què passaria si...?». Hunyadi, seguint els plantejaments crítics de Jaques Ellul, posa de manifest que la neutralitat ètica de la tecnologia és una ficció: les eines de qualsevol mena formen part d'un sistema que modela també les persones, en la mesura que les imbrica en la constel·lació de normes, valors, compromisos i identificacions sobre la qual descansa el paradigma. De fet, la preocupació per la responsabilitat tècnica no fa sinó reforçar l'esperit acrític davant del fenomen, és a dir, evita preguntes pel sentit.

L'eix vertebrador de la crítica de Hunyadi descansa en el fet que els modes de vida són autònoms i se'ns imposen sense que puguem fer-hi res. No obstant això, si bé no podem limitar-nos a constatar aquest fet com si fos resultat del pur atzar històric, *La tirania de los modos de vida* deixa molt clar que aquest «imposar» no és producte d'una planificació voluntària: ningú s'ha marcat com a propòsit explícit instaurar un règim de vida bona en detriment d'un règim alternatiu. Per Hunyadi, la lògica històrica dels modes de vida és la de l'emergència: se'ls acaben imposant una multitud d'accions aïllades pels seus efectes acumulats i convergents. Es tracta, doncs, d'una conseqüència general que ningú ha buscat i que no és cap més que l'ètica liberal, la «petita ètica», com l'anomena Hunyadi, aquella que es basa en els drets individuals i que s'erigeix en nom de la protecció dels individus. Una ètica que és principalment una defensa de la integritat personal, que estableix normatives públiques de no-discriminació i no-intrusió i que, consegüentment, desterra a l'esfera limitada de la vida privada tota pregunta per a la vida bona. L'abundant preocupació per l'ètica gira, doncs, al voltant d'aquestes normes i principis que han d'assegurar el pluralisme tolerant i la

neutralitat de l'esfera pública. En aquest sentit, una de les imatges més originals de la crítica de Hunyadi —que busca capturar la lògica de la paradoxa que està descrivint— és la idea que aquesta ètica mínima blanqueja les dinàmiques hegemòniques del sistema: en la mesura que s'estableix una crítica ètica prudencial dels efectes de certes pràctiques socials, acabem acceptant com a bones totes aquelles pràctiques que han superat el test deontològic. Així, els modes de vida passen una «revisió ètica» que els converteix en moneda de curs legal. El que preocupa Hunyadi és el caràcter conservador d'aquesta visió —un *statu quo* que es revalida constantment a si mateix, assegurant-se que compleix aquells requisits que ell mateix s'imposa—, així com l'absència de control ètic, però també democràtic, d'aquestes pràctiques generals.

Tanmateix, per acabar d'entendre el diagnòstic que s'està plantejant, encara hem d'explicar què entenem per «modes de vida». Per definir-los, Hunyadi els contraposa amb altres conceptes semblants que, sovint, han estat utilitzats en la filosofia social i la teoria sociològica, i que, per les afinitats electives que guarden amb el concepte de modes de vida, ens podrien confondre. En primer lloc, no són «pràctiques socials»: aquestes no englobarien l'anàlisi dels determinants sistèmics de les pràctiques, això és, allò que determina les pràctiques a ser el que són. En segon lloc, no són «normes socials»: el mode de vida no designa únicament normes, sinó tot el vast conjunt d'obligacions cristal·litzades en els comportaments esperats pels actors. En tercer lloc, no són el que Pierre Bourdieu anomenava «habitus»: aquest és un operador sociològic que permet explicar, des del punt de vista del sociòleg, els mecanismes de socialització mitjançant la reproducció, per part dels actors, de disposicions duradores. Finalment, els distingeix dels «estils de vida»: els estils de vida s'adopten, s'escullen, mentre que el mode de vida, en canvi, implica una càrrega im-

positiva d'expectatives que no són objecte de cap elecció.

Si fins aquí hem parafrasejat les paraules de Hunyadi per tal de ser fidels a la subtil diferenciació que estableix entre les distintes nocions, a l'hora de definir el concepte de modes de vida no podem deixar de citar-lo textualment: «els modes de vida designen així les expectatives de comportament imposades de forma duradora pel sistema als individus i als grups, i que s'imposen independentment de la voluntat dels actors». Per comprendre bé a què es refereix Hunyadi, hem de tenir present, primer, que es refereix a les «expectatives de comportament» i no als «comportaments», ja que, en aquest últim cas, s'estaria proposant un determinisme social. En segon lloc, cal recalcar també que no són els individus els qui es troben determinats pel sistema, sinó els modes de vida mateixos —els quals, com acabem de veure, es caracteritzen per les expectatives de comportament que imposen als individus.

La segona part del llibre abandona l'exploració diagnòstica i s'encamina a superar la paradoxa de l'ètica que paralitza l'ètica per una via estrictament política. Abans, però, Hunyadi descarta algunes idees que podrien proposar-se com a solucions. Si el problema és l'imperi indiscriminat d'una ètica petita, de mínims, la resposta podria venir igualment per la via universalista: si l'aspiració és oferir judicis ètics globals, hauríem de perseguir una gran teoria moral unificada, construïda a partir d'un destil·lat de tots els sistemes morals. Aquesta idea, que coincideix amb les aspiracions essencialistes de certes tradicions acadèmiques, és descartada per Hunyadi amb l'argument que l'objectiu de l'ètica és, precisament, preguntar-se i reflexionar sobre els principis que orienten l'acció per tal de, finalment, orientar-la. Per això és necessari preguntar-se pel sentit general: no són els principis els que mantenen amb vida aquest sentit, sinó que és aquest sentit el que manté amb vida els principis. Per tant, aconseguir

una doctrina ètica quintaessenciada, una llei moral químicament pura, lluny de salvar l'abisme que l'ètica obre respecte del seu sentit últim, acabaria provocant que la distància que els separa fos molt més pronunciada.

Al llarg de *La tiranía de los modos de vida*, s'hi insinua que el principal valedor d'aquesta ètica mínima és el liberalisme polític. Però és en aquesta segona part on les teories de Rawls i Habermas esdevenen els horitzons que cal superar. Vel d'ignorància i comunitat de comunicació ideal són les màscares amb les quals la neutralitat de l'estat s'abilla per mantenir les reflexions ètiques globals lluny de les institucions polítiques. El problema principal que Hunyadi detecta en les diferents formes de liberalisme polític és la ficció, que suporta una gran part dels seus arguments i segons la qual entre individu i estat només hi ha espai buit. Les seves propostes obvien, doncs, «la densa xarxa de pràctiques establertes i activitats quotidianes, usos i expectatives de comportament, que s'imposen objectivament a tots els individus en tots els àmbits de la vida, independentment de les seves preferències particulars».

Hunyadi incideix, a més, en l'esdevenir de l'ètica en el marc de la separació d'esferes que imposa el pluralisme. I és que si bé la religió, en tant que fa referència a la salvació de l'ànima individual, pot sobreviure reclosa en l'àmbit del privat, l'ètica es veu abocada a la desaparició, ja que demana un sentit d'adhesió i una acció comunes. Cal, doncs, una intervenció política directa que faci possible l'obertura de l'esfera pública a una reflexió ètica global, i això és precisament el que proposa Hunyadi: la creació del parlament dels modes de vida. Aquesta institució —que imagina supraestatal, una excrescència burocràtica més de la Unió Europea— seria l'espai on podria formar-se una voluntat comuna, orientada cap al món i no cap als principis.

La creació d'aquest parlament no és l'única via d'escapada que proposa Mark

Hunyadi. També ressalta el potencial democràtic de les xarxes socials —Facebook, Twitter i YouTube—, a més de plantejar un reforçament de la dimensió política de les nostres vides: hem de passar de l'*Homo faber* a l'*Homo institutionalis*. En últim terme, totes aquestes estratègies redonden en la idea que insistentment evoca Hunyadi a través de la metàfora de la roda de hámster. Les ètiques principalistes revisen i controlen que la roda de hámster en la qual donem voltes no sigui perillosa, que no se'ns carreguin els bessons ni patim un esquinç. L'objectiu que persegueixen és que tots puguem ser lliures de córrer-hi amb tota tranquil·litat, sense temor. És aquesta fixació en la seguretat de la roda que ens incapacita per preguntar-nos per les imperfeccions de la roda sistema, la

que s'ha de combatre per mitjà de la institucionalització política de l'ètica global.

El llibre de Hunyadi esdevé, doncs, una aproximació crítica excel·lent als principis fonamentals del liberalisme polític, que proposa arguments originals. Al mateix temps, obre la porta a una ètica holística i eclèctica, ja que considera un error «l'especialització tècnica» de les teories filosòfiques actuals: teòrics del reconeixement, d'una banda, pensament feminista, de l'altra, els comunitaristes fent el seu camí, etc. Aquest llibre de Hunyadi és, per tant, una esmena a la totalitat, una crítica fractal a totes les dimensions i dinàmiques de la nostra existència, que posa sobre la taula un concepte potencialment prolífic: els modes de vida i la seva lògica d'emergència al marge de l'ètica i la democràcia.

Eudald Espluga Casademont

Universitat Autònoma de Barcelona

<http://dx.doi.org/10.5565/rev/enrahonar.698>

DAVIES, William (2015)
The happiness industry
Nova York: Verso, 320 p.
ISBN 9781781688458

Que la filosofia moral contemporània ha estat monopolitzada per una visió principalista i procedimental de l'ètica és quelcom incontestable. Però també és cert que, sobre la crítica insistent a aquesta realitat, s'hi ha erigit una bibliografia imponent que prové de diferents enclavaments teòrics com ara el comunitarisme, els corrents neoaristotèlics o l'ètica feminista, els quals, lluny d'obrir camins nous a la crítica ètica —i també política—, s'han estancat en una batalla de posicions pel domini del llenguatge filosòfic. N'hi ha notables excepcions, al nostre entendre, com ara les que brollen de l'obra de Martha Nussbaum, Stanley Cavell o Richard Rorty, que han fet un

gran esforç per convertir les seves teories ètiques en armes de crítica cultural sense deixar de prendre's seriosament la realitat social que pretenen criticar.

Des d'una perspectiva teòrica diferent, també és el cas de William Davies. Professor a la Goldsmith University of London, encarregat de liderar el desenvolupament de la nova titulació en Filosofia Política i Economia, se serveix de la seva formació en sociologia per abordar una qüestió de naturalesa tant ètica com política: l'articulació d'un perfeccionisme moral, fonamentat en una idea matemàtica de felicitat, que suposa l'acompliment de la utopia benthamiana. A *The happiness industry: How the government*